

ЗАГАЛЬНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ КАРТОГРАФІЇ

УДК 528.94

Баранова Л. Г.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО КАРТОГРАФУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Висвітлені особливості екологічного картографування, розглянуті проблемні питання екологічної ситуації, наведена класифікація екологічних карт.

Ключові слова: екологічне картографування, класифікація екологічних карт, екологічні проблеми, навколишнє середовище.

Вступ. Метою екологічного картографування є аналіз екологічного стану та його динаміки, тобто виявлення просторової і часової мінливості факторів природного середовища, які впливають на здоров'я людини і стан екосистеми. Для досягнення цієї мети потрібно виконати збір, аналіз, оцінку, інтеграцію, територіальну інтерпретацію і створити географічно коректне картографічне представлення екологічної інформації.

Актуальність теми. Потреби вирішення екологічних проблем сприяли збільшенню актуальності екологічних досліджень і екологізації різних наук, в тому числі і географії. Екологізація географії реалізується через еколого-географічні дослідження, екологізація картографії через екологічне картографування. Екологічне картографування – це процес відображення просторово-часових взаємовідносин людей, біоти з навколишнім середовищем у системі суспільство-природа за допомогою карт [1].

© Л. Г. Баранова

Постановка проблеми. Екологічна тематика розвивалася у такій послідовності – від карт забрудненості середовища до його впливу на людину, а потім до створення оцінювальних і прогнозних карт регуляції відновних здатностей природних комплексів. Починаючи з кінця 90-х років минулого століття, дослідження у галузі екологічного картографування охопили практично усі науково-дослідні і вищі навчальні заклади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідженні екологічного картографування зробили В. А. Барановський [1-5], А. І. Бочковська та Л. Г. Руденко [9], Н. О. Жеребцова та Б. І. Кочуров [7], А. Г. Ісаченко [6], В. С. Преображенський [8], Л. Г. Руденко [9], Л. Е. Смірнов [10], В. М. Стурман [11] та інші.

Виклад основного матеріалу. Екологічне картографування традиційно найбільшою мірою орієнтована на забезпечення державних, регіональних та місцевих програм і проектів природоохоронної спрямованості. Тим часом будь-яка природоохоронна діяльність здійснюється в рамках конкретних територій, і тому не можлива без використання картографічної форми подання інформації.

Екологічна інформація вкрай різноманітна як за походженням, так і за змістом. Вона надходить з різних інформаційних джерел, здобувається в результаті досліджень з використанням різних методів. До неї відносяться матеріали дистанційного зондування, якісні і кількісні характеристики забруднюючих речовин і статистичні дані про обсяги та умови їх надходження у навколишнє середовище, просторова й тимчасова динаміка фактично обмірюваних рівнів і складу забруднень, дані про стан здоров'я населення та ін. Часто єдиним, що об'єднує такі різноманітні відомості, залишається їх приналежність до певної території.

Картографування екологічних ситуацій – процес складний, особливо при виявленні гострих екологічних ситуацій, вимагає передусім узагальнення великої кількості картографічних матеріалів.

Розробка карт екологічних ситуацій включає такі етапи:

- 1) визначення суб'єкта оцінки та картографування, масштаб дослідження;
- 2) формулювання мети (постановка завдання, вибір критеріїв оцінки);

3) визначення територіального каркасу і одиниць;

4) оцінка (оцінювання виявлених територіальних одиниць за сприятливістю їх властивостей для даного суб'єкта), розробка оціночних шкал, проведення оцінювання;

5) розробка картографічної моделі, знакових систем, проектування легенди, пояснювальних текстів.

Питання класифікації екологічних карт вирішуються по-різному, у залежності від того, що покладено в основу класифікації: аналіз і узагальнення фактично існуючих картографічних матеріалів або теоретичні передумови. Число класифікаційних ознак практично так само безмежно, як і число екологічних проблем і підходів до їх вивчення.

У даний час загальновизнаною є класифікація екологічних карт з науково-практичної спрямованості, у рамках якої виділяються карти:

1) рекомендаційні, які спрямовані на оптимізацію і гармонізацію відносин у природному середовищі, запобігання або пом'якшення несприятливих явищ та їх наслідків;

2) прогностичні, які відображають передбачувані і / або недоступні для безпосереднього вивчення природні об'єкти та їх властивості;

3) інвентаризаційні, які націлені на облік і описові характеристики природних об'єктів;

4) оціночні, які характеризують відповідність станів та умов природного середовища яких-небудь критеріями та / нормативами.

Існуючі карти екологічного змісту поділяються на такі групи:

1) карти охорони природи і природоохоронних заходів;

2) карти несприятливих і небезпечних природних умов і процесів;

3) карти рекреації;

4) карти антропогенних впливів та змін природного середовища;

5) карти оцінки природних умов і ресурсів для життя та діяльності людини;

6) карти стійкості природного середовища до антропогенних впливів;

7) медико-географічні карти;

8) комплексні екологічні (еколого-географічні, геоекологічні карти).

За призначенням екологічні карти поділяються:

а) карти для практичної природоохоронної діяльності (у т. ч. інвентаризаційно-оціночні, рекомендаційні, прогнозні, контрольні);

б) карти для науково-дослідних робіт природоохоронної спрямованості (з подальшими підрозділами по структурі наукових дисциплін про навколишнє середовище та його охороні);

в) карти для екологічної освіти, освіти та виховання.

Різноманіття взаємовідносин людини з навколишнім середовищем і пов'язаних з ними екологічних проблем не можливо відобразити на якій-небудь одній карті. Еколого-географічне картографування в повній мірі розкриває свої можливості в створенні цілої серії або системи карт, яка представлена в формі атласу.

Висновки. На сучасному етапі екологічні карти стають важливим показником оцінки якості навколишнього середовища та його впливу на життя і діяльність людини, а екологічне картографування із суто наукової поступово перетворюється у практичну галузь тематичної картографії. Воно стає базою формування і реалізації нової регіональної екологічної політики, яка передбачає обґрунтування сітки екологічного моніторингу, розробку регіональних і державних програм охорони природи, раціонального природокористування, оздоровлення екоситуації, рекультивацію земель, експертизу проєктів господарської та інших видів діяльності.

Рецензент – кандидат географічних наук А. В. Орещенко

Література:

1. Барановський В. А. Екологічна географія і екологічна картографія [Текст] / В. А. Барановський. – К. : Фітосоціоцентр, 2001. – 252 с.

2. Барановський В. А. Екологічний атлас України [Кarti] / В. А. Барановський. – К. : Географіка, 2000. – 42 с.

3. Барановський В. А. Стійкість природного середовища : карта (М-б 1:3 000 000) [Кarti] / В. А. Барановський. – К. : Київська військова картографічна фабрика, 2002.

4. Барановський В. А. Україна. Еколого-географічний атлас. Атлас-монографія [Кarti] / В. А. Барановський. – К. : Варта, 2000. – 42 с.

5. Исаченко А. Г. Обзорные эколого-географические карты (опыт разработки) [Текст] / А. Г. Исаченко // Изв. РГО. – 1993. – Т. 125. – Вып. 1. – С. 11-21.

6. Комплексное экологическое картографирование (географический аспект) : Учебное пособие [Текст] / Под ред. М. С. Касимова. – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1997. – 147 с.

7. Кочуров Б. И. Картографирование экологических ситуаций (состояние, методология и перспективы) [Текст] / Б. И. Кочуров, Н. А. Жеребцова // География и природные ресурсы. – 1995. – № 3. – С.18-25.

8. Преображенский В. С. Экологические карты (содержание, требования) [Текст] / В. С. Преображенский // Изв. АН СССР. Сер. геогр. – 1990. – № 6. – С. 10-17.

9. Руденко Л. Г. Становление и развитие эколого-географического картографирования [Текст] / Л. Г. Руденко, А. И. Бочковська // Геогр. и природ. ресурсы. – 1992. – № 3. – С. 13-21.

10. Смирнов Л. Е. Геоэкологическое картографирование [Текст] / Л. Е. Смирнов // Известия РГО. – 1993. – Т.125. – Вып. 2. – С.19-26.

11. Стурман В. И. Экологическое картографирование : Учеб. пособие [Текст] / В. И. Стурман. – М. : Аспект Пресс, 2003.

Л. Г. Баранова

ОСОБЕННОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО КАРТОГРАФИРОВАНИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Освещенные особенности экологического картографирования, рассмотренные проблемные вопросы экологической ситуации, приведена классификация экологических карт.

Ключевые слова: экологическое картографирование, классификация экологических карт, экологические проблемы, окружающая среда.

L. Baranova

FEATURES AND VALUES OF ECOLOGICAL MAPPING ON THE MODERN STAGE

There are revived the peculiarities of ecological mapping, the ecological situation problems are considered and presented a classifications of ecological maps.

Keywords: ecological mapping, classification of ecological maps, ecological problems, environment.

Надійшла до редакції 11 листопада 2014 р.